

HET SCHOOLSCHIP "MERCATOR"

DE BELGISCHE SCHOOLSCHEPEN

DE PIONIER : "COMTE DE SMET DE NAEYER"

In 1902 vormde zich in Brugge een comité onder het voorzitterschap van graaf Paul de Smet de Naeyer, minister van Financiën en Openbare Werken, en met o.a. de steun van graaf Charles d'Ursel, provinciegouverneur van West-Vlaanderen, met als doel de maritieme bedrijvigheid te propageren en het uitrusten van een zeilschip voor de opleiding van officieren.

Dat alle partijen van aanpakken wisten mag blijken uit het feit dat reeds in december 1904 het opleidingsschip te water werd gelaten. De "Comte de Smet de Naeyer" voer voor de eerste maal uit op 9 februari 1905 met Chili als bestemming, via de kaap Hoorn. Bij de terugkeer werden allerlei transformaties aangebracht en, beter uitgerust, voer het schip voor de tweede reis uit op 16 april 1906 met bestemming Zuid-Afrika, geladen met cement.

Met een tienknopenvaart kliefde de "Comte" door een woelige zee. Hij maakte water en teveel slagzij. Op 19 april, in de Golf van Gascogne, om 03.40 uur 's nachts, was het "all hands" aan dek. Commandant FOURCAULT maakt bekend dat de pompen het binnendringend water niet langer de baas waren. Het schip ging zinken. De uitgeputte bemanning slaagde er in één reddingsboot behoorlijk te water te zetten. De anderen slaan om. Samen met het schip vonden de Commandant, twee officieren en dertig kadetten de zeemannsdood.

HOOP OP DE TOEKOMST : "L'AVENIR"

Al is het leed om zoveel verlies nog vers, het zeeonderricht moet verder gaan. Amper één jaar later, op 8 juli 1907 geven Kamer en Senaat groen licht aan een regeringslening voor de bouw van een nieuw opleidingsschip.

Op 2 mei 1908 schuift de viermastbark van de helling in Bremerhaven en reeds in augustus van hetzelfde jaar vat dit fiere zeilschip zijn eerste reis aan met bestemming Rio de Janeiro.

Het is een mooi en zeer snel schip dat alle verwachtingen inlost. Het loopt sneller dan veel stoomschepen ; met een flinke bries iets ruimer dan dwars, tot 28km/uur (15 knopen).

Tijdens de 24 jaar dat het schip in dienst blijft volbrengt het evenveel reizen. Elf kapiteins zullen er het bevel over voeren. Als laatste komt een groot zeeman en fantastisch zeiler aan bod : commandant R. VAN DE SANDE. Hij zal van 1927 tot 1932 de laatste zes transatlantische reizen onder Belgische vlag aanvoeren.

In 1931 werd l'Avenir" verkocht aan de Finse reder Gustav ERIKSON en zou het trots het vlaggeschip van die rederij worden. Later werd het opnieuw verkocht en

in 1938, als opleidingsschip van de Duitse koopvaardij onder de naam "Admiral Karpfanger", verging het schip met man en muis, ter hoogte van Kaap Hoorn.

EN DAN DE "MERCATOR"

Adrien de Gerlache de Gomery, bekend voor zijn antarctische expedities naar de Zuidpool met de "Belgica", was toen directeur-generaal van het Zeewezen. Hij tekende de plannen voor het nieuwe opleidingsschip dat "MERCATOR" zou heten en gebouwd werd op de scheepswerf "Ramage and Ferguson" in Schotland.

De prachtige driemaster was getuigd als topzeilschoener met drie vierkante zeilen aan de fokkemast en drie schoenerzeilen. Het opleidingsschip "Mercator" heeft ook een heel aparte status. Het krijgt niet als andere schepen een vlaggebrief maar als staatsschip een commissiebrief. Het wordt hierbij gelijkgesteld aan een oorlogsschip en mag in top van de grootmast de driekleurige wimpel voeren.

Het werd echter een flop. De maststoel zakte zelfs in mekaar. De gerenommeerde zeiler commandant VAN DE SANDE werd erbij gehaald. De te ranke "MERCATOR" was topzwaar en bij zijn eerste proefreis wou het schip met geen stokken "overstag" gaan.

Op hoop van zegen wordt de "MERCATOR" in de winter van 1932/33 naar de Cockerill werf in Hoboken gesleept voor ombouw. Hij zal een nieuw tuig krijgen en er wordt extra ballast geplaatst om de nodige stabiliteit te verzekeren. Van dan af is de "MERCATOR" van het type driemast-barkentijn, een schip met een vierkant getuigde mast en twee schoenermasten.

Op 25 april 1933 is alles in orde voor de tweede kruisvaart : een glorieuze toekomst lacht de "MERCATOR" toe. Het schip zeilt als geen ander en zwenkt met plezier overstag.

Bijdraaien of lenzen gaat prachtig. Vijftien witte zeilen tooien de "MERCATOR" onder volle tuig, samen duizend vijfhonderd meter doek.

Commandant Roger GHYS zal er dertien knopen mee lopen in de straat van Gibraltar. Tussen Redife en Martinique, met vaste passaatwind en golvende zee, verzeilt hij ooit 284 mijl in een etmaal. Het blijft evenwel nodig om daarbij het schip in hart en nieren aan te voelen en te weten hoeveel het aankan om in harmonie met wind en zeegang te varen.

DE REIZEN VAN "MERCATOR"

Het schip voer slechts onder twee commandanten, VAN DE SANDE en GHYS. Voor de oorlog maakte de "MERCATOR" twee uiterst belangrijke reizen :

PAASEILAND

De opdracht op het Paaseiland was moeilijk, zwaar en gevaarlijk en bestond uit het opladen van omvangrijk studiemateriaal, waaronder twee reusachtige beelden waarvan het grootste meer dan zes ton woog.

Samen met de inheemse bevolking werden de beelden uitgegraven en door de bemanning tot in ondiep water gesleept. Daar werden ze vastgemaakt onder een met balken versterkte reddingsboot. Ondertussen was de "MERCATOR" tot op 250 meter van de kust genaderd en langzaam werd de reddingsboot langs zij getrokken.

Met de fokkera, ondersteund door een gaffel, werd het eerste beeld zonder moeilijkheden aan boord gehesen, maar de hijs brak bij het tweede beeld. Dank zij de inlanders werd het onheil hersteld en werden nieuwe stroppen bevestigd. Eind goed al goed, ook het tweede beeld kwam aan dek.

Beide beelden zijn nu nog de curiosa van musea. Het mooiste, de "Ango Ango" bevindt zich in het Natuurkundig Museum van Brussel, het andere in de "Musée de l'Homme" in Parijs.

PATER DAMIAAN

De naam Jozef DE VEUSTER zullen weinigen kennen. Iedereen kent hem wel als Pater DAMIAAN uit Tremelo. Hij vertrok naar Molokai, het eiland der melaatsen, om daar de slachtoffers van die afschuwelijke ziekte met liefde te verzorgen. Hij zal er zelf besmet raken en na zestien jaar aan de ziekte overlijden.

De pas heraangetelde president ROOSEVELT van de Verenigde Staten tekende in die dagen zijn eerste akte. Het was "the release of the remains of Father Damian". De verzegelde kist werd door het Amerikaanse leger naar Panama gebracht waar de "MERCATOR" de kist plechtig aan boord nam.

Op 3 mei 1936 kwam het schip toe in Antwerpen. De kist werd er, in aanwezigheid van koning Leopold III en kardinaal VAN ROEY en honderdduizenden ontscheept en in een triomftocht naar Leuven gebracht.

"MERCATOR" ALS AMBASSADEUR VAN ONS LAND

Als varende ambassadeur zeilde de driemaster zich in de kijker bij talrijke gelegenheden, zoals wereldtentoonstellingen en andere officiële plechtigheden : Brussel 1935, Guadeloupe en Martinique 1936, Montreal 1937, Caracas 1938, New York 1939 en Brussel 1958.

Tot driemaal toe, in 1956, 1958 en 1960 nam de "MERCATOR" deel aan de befaamde "Cutty Sark Tall Ships Race".

Het jaar 1960 met de race Oslo-Oostende was uitzonderlijk. Bijna zes volle dagen waren nodig om een afstand - in rechte lijn - van 520 mijl af te leggen. Niet één uur werd recht op het doel afgestuurd en er diende in totaal 720 mijl afgelegd. Allerlei weder werd ondervonden, van windstil tot storm. De gemiddelde snelheid bedroeg 5,1 zeemijl per uur.

Toen de "MERCATOR" als eerste over de aankomstlijn kwam, overstemden kreten van geluk en gejubel de sirene van het Engelse oorlogsschip "Ulysses". Ons schip was het snelste ! De overwinning was geen gevolg van grote snelheid, maar eens te meer het resultaat van tactiek en de aloude zeemansformule : "Maak West".

In het dagboek van het schip lezen wij over deze wedstrijd : "De geestdrift, de toewijding en de eendracht van de ganse bemanning, van hoog tot laag, was het belangrijkste om in deze sportieve wedstrijd onze vlag te doen zegevieren".

EEN SCHIP VOOR DE HERINNERING

Het lot van een schip , ook van het heldhaftigste, indien het al geen zeemansgraf heeft gevonden in een diepe zee, is weg te kwijnen ergens in een afgelegen hoek van een vergeten havenkwartier, waar het roest en rot, tenzij het onder de slopershamer valt.

Slechts enkele schepen ontlopen dat lot : de "happy few" van wie de staat van dienst zo groot was dat de mensen hun naam in ere wilden houden. Zo verging het ook onze "MERCATOR". Een gelukkige beslissing van de toenmalige Minister P.W. SEGERS, die het schip als vlottend museum een nieuwe blijvende opdracht gaf.

De Minister zegde letterlijk : "Een museum dat samen met het schip ons maritiem verleden verheerlijkt. De aantrekkingskracht van het schip zelf op de jeugd, silhouet van het zeilvaartuig in de haven, zijn zoveel mogelijkheden die het belang van het behoud van het schip aantonen en rechtvaardigen".

DE "MERCATOR" ALS LEVEND ZINNEBEELD VOOR ONZE JEUGD

Op 28 mei 1961 werd het schip plechtig ingehuldigd als museumschip door Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Albert, als afgevaardigde van het Hof. Op 27 juni 1964 gaat "MERCATOR" ankerop voor de verplaatsing naar Oostende. De badstad vierde toen haar 1000 jaar bestaan. Na nog een kort verblijf in Antwerpen zou het schip vanaf 1965 bijna ononderbroken in Oostende afgemeerd worden.

Na 33 jaar bezochten reeds meer dan 3.500.000 personen het schip. Dit is een, gemiddelde van 100.000 per jaar.

Toen de "MERCATOR", naar aanleiding van de komst van de grote zeilschepen in Antwerpen tijdens de gekende "Cutty Sark Tall Ships Race" in 1993, zijn gewone ligplaats in het "Mercator-dok" verliet, hadden velen in Oostende de indruk dat er iets vertrouwds verdwenen was.

De aanleiding van de verplaatsing was zeker gegrond, ons nationaal zeilopleidingsschip zou de gastheer zijn van de vloot grote en kleine zeilschepen tijdens "Eurosail 93" in het kader van Antwerpen 93, Culturele Hoofdstad van Europa.

De reis naar Antwerpen ging op eigen kracht, over Zeebrugge en Gent en terug naar Oostende, en telkens werd er onder zeil gevaren wanneer de wind gunstig was.

Het was 33 jaar geleden dat onze slanke driemaster met bollende zeilen de Noordzee en het Scheldewater doorkliefde. Voor allen die de gelegenheid hadden de reis mee te maken was het alsof het schip uit een diepe winterslaap was gewekt en herleefde.

Eenieder aan boord voelde aan den lijve de geest van sportieve wedijver, de kameraadschap en het "team work" bij het behandelen van de loodzware zeilen. Eens te meer kwam tot uiting hoe aan boord van een zeilschip karaktervorming optimaal is. Daar krijgt de jeugd de kans om zijn moed te betonen en het uiterste van zichzelf te geven.

Het zeilschip blijft inderdaad een natuurlijk midden en middel, dat ondanks het harde leven jonge mensen motiveert, zodat verantwoordelijkheidszin en toewijding in hun latere beroep geen ijdele woorden zijn. Het blijft een challenge tussen de persoon, de wind, het water en de elementen.

"MERCATOR" heeft slechts twee gezagsvoerders gekend, commandant Remi VAN DE SANDE, in 1955 opgevolgd door commandant Roger GHYS. Tot op het einde werden de traditie en de waarden van de opleiding aan boord van ons zeilschip in ere gehouden.

MERCATOR EN ZIJN BANDEN MET OOSTENDE

In 1932, na de bouw van het schip in Schotland, was Oostende de eerste aanleghaven in België en tevens de vertrekhaven voor zijn "maidentrip". Het was eveneens vanuit Oostende dat de "MERCATOR" op 21 februari 1940 zijn historische 20ste kruisvaart zou aanvatten, die theoretisch vier maanden zou duren, maar ten slotte zeven jaar in beslag nam.

Ook had de "MERCATOR" de eer in juni 1959 onder volle zeil deel te nemen aan de feestelijke parade voor Oostende, naar aanleiding van de Blijde Intrede van Hunne Koninklijke Hoogheden, Prins Albert en Prinses Paola.

Het was eveneens een bijzonder toeval dat "MERCATOR" als zeilend opleidingsschip voor de Belgische Koopvaardij tijdens de laatste (41ste) kruistocht in juli 1960 Oostende aandeed.

Ook toen genoot het schip een triomfantelijke ontvangst nadat het als eerste over de aankomstlijn was gevaren tijdens de "Cutty Sark Tall Ships Race Oslo-Oostende".

Nu ligt "MERCATOR" in het vertrouwde Mercatordok waar het één van de mooiste parels is aan de kroon van de Koningin der badsteden.

Dit prachtige en roemrijke zeilschip dat de trots is van onze martieme geschiedenis en embleem van ons maritiem onderwijs, en dat permanent de indruk wekt klaar te liggen om het anker te lichten voor een verre reis, zal ook in de toekomst zeker een groeiende belangstelling blijven opwekken.

Vele ouderen zullen er komen terugdenken aan lang vervlogen reizen, jongeren zullen er komen dromen eenmaal op dergelijk groot zeilschip een avontuurlijke reis over de oceanen te kunnen meemaken.

Roger GHYS
Ere-Commandant